

МЕТОДИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТУДІЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 371.147

Т. В. СИМОНЕНКО

МУЛЬТИМЕДІА ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Статтю присвячено актуальній проблемі лінгводидактики вищої школи, а саме питанню про місце та роль мультимедіа технологій у процесі формування мовнокомунікативної компетентності студентів філологічних факультетів. У науковій студії розглядаються методи і прийоми роботи з мультимедіа технологіями у системі дисциплін з методики викладання української мови, вказуються проблемні зони використання інноваційних технічних засобів стосовно набуття професійних знань, умінь і навичок студентів філологічних факультетів.

Ключові слова: компетентність, мовнокомунікативна компетентність, дидактичні засоби, мультимедіа технології.

Т. В. СИМОНЕНКО

МУЛЬТИМЕДИА КАК ДИДАКТИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОМУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ

Статья посвящена актуальной проблеме лингводидактики высшей школы, а именно вопросу о месте и роли мультимедиа технологий в процессе формирования коммуникативной компетентности студентов филологических факультетов. В научной студии рассматриваются методы и приёмы работы с мультимедиа технологиями в системе дисциплин по методике преподавания украинского языка, указываются проблемные зоны использования инновационных технических средств относительно приобретения профессиональных знаний, умений и навыков студентов филологических факультетов.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативная компетентность, дидактические средства, мультимедиа технологии.

T. V. SIMONENKO

MULTIMEDIA AS A DIDACTIC MEANS OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF PHILOLOGICAL FACULTIES

The article is dedicated to the actual problem linguodidactics high school, namely the question of the place and role of multimedia technologies in the process of forming communicative competence of students of philological faculties. In the scientific studio considered the methods and techniques for working with multimedia technology in the disciplines on teaching the Ukrainian language, and indicated problem areas using innovative technical means for the acquisition of professional knowledge and skills of students of philological faculties.

Keywords: competence, communicative competence, teaching tools, multimedia technology.

Сучасне суспільство характеризується властивими для трансформаційних суспільств змінами у всіх сферах життя. Особливо швидко зміни відбуваються завдяки багатьом чинникам, які залежать від світових міграційних процесів і суттєво впливають на розвиток інформаційного, зокрема й освітянського простору. Інформація сьогодні набуває найбільшої цінності та є стратегічним продуктом держав.

Протягом останніх років науковці Європи обговорюють питання, як дати людині належні знання, вміння та компетентності для забезпечення її інтеракції з технологічним суспільством.

Аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн засвідчує, що одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. В українській дидактиці та лінгводидактиці під поняттям «компетентнісний підхід» вчені (О. Савченко, І. Дроздова, О. Семенов, О. Горошкіна та ін.) розуміють орієнтацію освітнього процесу на формування компетентної особистості, яка буде спроможна орієнтуватися у соціумі та розв'язувати як життєво необхідні, так і професійні завдання. Зокрема, О. Савченко зазначає: «Компетентнісний підхід ґрунтується на ЗУН, але не вичерпується ними. Компетентність є інтегрованим утворенням, але охоплює особистісну здатність людини, її досвід. Це рівень готовності й уміння діяти» [1, с. 5].

Компетентнісний підхід в освіті тісно пов'язаний з особистісно орієнтованим, розвивальним, діяльним підходами, оскільки стосується особистості того, хто здобуває освіту. Відмінність компетентісно орієнтованого навчання від традиційного полягає у тому, що учасники навчальної взаємодії (учень/учитель; студент/викладач) знаходяться в суб'єкт-суб'єктних стосунках. Набуття людиною життєво важливих компетентностей забезпечить можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, ринку праці, а також сприятиме подальшому саморозвитку та самовдосконаленню. Компетентісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром освіти та науки як на міжнародному, так і на національному рівнях різних країн.

Мета статті: теоретично обґрунтувати позиції дидактичного засобу мультимедіа в системі підготовки студентів-філологів, зокрема під час формування професійної мовнокомунікативної компетентності.

Набуття молоддю знань, умінь та навичок спрямовано на вдосконалення їхньої компетентності, цей процес сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення поняття компетентності, розуміння, які з них необхідно формувати. Ключові компетентності сприяють досягненню успіхів у житті, і саме це зумовлює мотивацію щодо продуктивності праці людини та бажання бути конкурентоспроможною. На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають здатність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби, а також передбачають комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок. У наукових студіях ЮНЕСКО зміст поняття «компетентність» тлумачиться як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, що застосовуються щоденно; як здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних стосунках – комунікативних ситуаціях, що передбачають інтеракцію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Компетентність – поняття, що логічно походить від ставлення до цінностей, від знань до умінь та автоматизованих навичок.

Міжнародний департамент стандартів для навчання пропонує виділити з поняття «компетентність» низку основних індикаторів: знання, вміння, навички та навчальні досягнення. Починаючи з 80-х років минулого століття, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розпочала свої дослідження в цьому напрямі. Фахівці організації визначили систему освітніх індикаторів. Напрацювання ОЕСР ґрунтуються на декількох положеннях: вибір найважливіших загальних компетентностей, що називаються ключовими, має відбуватися на фундаментальному рівні, враховуючи актуальні світоглядні ідеї щодо суспільства й індивідуума та їх взаємодії; на відбір та ідентифікацію ключових компетентностей впливають суб'єктивні чинники, пов'язані з самою особистістю: вік, стать, соціальний статус тощо; визначення та відбір ключових компетентностей потребує широкого обговорення серед фахівців та представників різноманітних соціальних груп. Загалом, за

висновками ОЕСР, поняття «ключові компетентності» застосовується для визначення таких, що дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяють особистому успіху. Ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які слід деталізувати в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відношень за навчальними галузями й життєвими сферами людини. У результаті копійної роботи представники ОЕСР визначили три категорії ключових компетентностей: автономна діяльність; інтерактивне використання засобів; вміння функціонувати в соціально гетерогенних групах. Спільною рисою цих груп компетентностей є те, що вони мають бути сприятливими для всіх членів суспільства, тобто відповідними до всіх, незалежно від статі, класу, раси, культури, мови. Крім того, ключові компетентності мають відповідати пріоритетам та цілям освіти й мати особистісно орієнтований характер.

У теорії та практиці педагогічної освіти України широко застосовуються поняття «компетентність», «компетенції», «професійна компетентність», «професіоналізм та майстерність», «готовність до професійної діяльності».

У контексті пропонованої наукової студії нас цікавить зміст поняття «мовнокомунікативна компетентність» як складова загальної професійної компетентності; яким чином відбувається розвиток критеріїв мовнокомунікативної компетентності завдяки системному використанню у процесі навчання дидактичного засобу мультимедіа. Вказуємо на те, що поняття «професійна мовнокомунікативна компетентність» майбутнього фахівця, зокрема вчителя-філолога, – це інтегративне цілісне утворення, що включає знання норм та правил мовного спілкування, умінь й навички правильної побудови зв'язних текстів, зумовлених потребами професійної комунікації, умінь користуватися інформаційною базою, зокрема й через систему інноваційних інформаційних джерел. Отже, **професійна мовнокомунікативна компетентність вчителя-словесника** – це наявність професійно-комунікативних умінь особистості спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, репрезентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти; здатність розв'язувати комунікативні завдання в ситуаціях професійного спілкування.

У процесі модернізації системи вищої освіти в Україні з'явилася необхідність запровадження нового науково-методичного забезпечення, нового змісту та методології професійної підготовки майбутніх учителів-словесників, зокрема у процесі формування їхньої мовнокомунікативної компетентності. Вище було зазначено, що компетентнісний підхід, який є однією з тенденцій сучасної освітньої парадигми, передбачає формування здатності студентів використовувати наявні знання та вміння для розв'язання конкретних практичних завдань. У зв'язку з цим питання про формування мовнокомунікативної компетентності як фундаментальної фахової якості спеціаліста є актуальним. Мовнокомунікативна компетентність має власну структуру. Наприклад, О. Семенов вважає, що складовими структури мовнокомунікативної компетентності особистості є такі компетенції: методична, лінгвістична, фольклорна, інформаційна, дослідницька, педагогічна [2]. І. Дроздова орієнтується на сформованість у майбутніх фахівців трьох видів компетенції – лінгвістичної, комунікативної і професійної [3]. О. Горошкіна вказує на три складові структури: мовну, мовленнєву та комунікативну й при цьому зазначає: «З метою розмежування рівня оволодіння мовним і мовленнєвим матеріалом... в лінгводидактиці введено поняття мовна, мовленнєва, комунікативна компетенція» [4, с. 4]. Ми вважаємо, що складовими структури цілісного утворення є лінгвістична (мовна) компетенція вчителя-філолога, прагматична, предметна, технологічна компетенції.

Лінгвістична професійна компетенція – це сукупність знань про структуру мовної системи, а також умінь оперувати цими знаннями у процесі професійної діяльності: аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису. На нашу думку, лінгвістична професійна компетенція вчителя-філолога повинна базуватися на потребах особистості щодо спілкування нормативним варіантом української літературної мови, бути орієнтованою на активне використання під час спілкування дискурсу через «високе» мовлення, реалізовувати комунікативну функцію у процесі навчання в освітніх закладах різних типів.

Предметна професійна компетенція – це наявність професійних знань у системі лінгвістичних та лінгвометодичних дисциплін («Риторика», «Основи культури мови»,

«Стилістика», «Сучасна літературна українська мова», «Шкільний курс української мови та методика її викладання» тощо), а також уміння застосовувати їх у процесі комунікації. Предметна професійна компетенція – це володіння темою розмови, вона забезпечується всією системою знань спеціаліста, які формуються в процесі загальнонаукової, загальнокультурної та професійної підготовки у ВНЗ.

Технологічна професійна компетенція – це вміння чітко та виразно висловлювати думку, знання законів техніки мовлення: правильне використання дихання, розвиток приємного, спокійного, гнучкого голосу, чіткої та зрозумілої дикції, нормативної орфоєпії. Технологічна професійна компетенція передбачає розвиток і формування риторичних умінь та реалізацію цих умінь на фонетико-орфоепічному, лексико-граматичному, лексико-фразеологічному рівнях мови, а також урахування технічних компонентів паралінгвістичної (невербальної) комунікації.

Прагматична професійна компетенція та її положення ґрунтуються насамперед на базових складових дискурсивної компетенції. Відомо, що різновиди дискурсів у комунікативному просторі особистості не формуються спонтанно й так, як засвоюється граматики мови. Особливого статусу набувають ті дискурси, які можна визначити як професійні, тобто ті, що реалізуються повною мірою під час професійної діяльності. Отже, оволодіння професійно орієнтованими дискурсами (включаючи специфічні для певної професії фрейми та сукупність їх словесної демонстрації) є одним із проблемних завдань формування професійної мовнокомунікативної компетенції майбутнього словесника. Методика формування прагматичного компонента комунікативної компетенції передбачає й розв'язання проблеми формування усіх видів мовленнєвої діяльності особистості, а найголовніше продуктивних типів: говоріння – письмо.

При тому, що нині існує безліч методів навчання мови, виникає проблема вибору найбільш ефективних технологій та перспектив розв'язання завдань формування складових цілісного утворення, яким є професійна мовнокомунікативна компетентність майбутніх учителів-словесників. У вітчизняній вищій школі нині спостерігається процес активного запровадження мультимедійних технологій у навчальний процес у якості дидактичного засобу навчання.

Використання мультимедійних презентацій на заняттях із курсів «Основи культури мови», «Практична стилістика», «Технологія сучасного уроку рідної мови», «Дискурсивний аналіз тексту», «Риторика», «Шкільний курс української мови та методика її викладання» дає змогу повною мірою реалізувати комунікативний підхід до навчання, а також забезпечує оволодіння всіма аспектами рідної культури: пізнавальним, навчальним, розвивальним, виховним, а всередині начального аспекту – усіма видами мовленнєвої діяльності на найвищому, елітарному рівні.

Мультимедіа – це електронні видання з використанням аудіо-відео технологій (навчальні програми, рекламні каталоги, віртуальні енциклопедії, електронні книги тощо), мультимедійні презентації (Flash, PowerPoint, Director), CD-візитівки, аудіокниги (радіовистави), рингтони мобільних телефонів. Саме ці технології об'єднали текст, звук, графіку, фото, відео в однорідному цифровому баченні. Відповідно, і засоби обробки, збереження та відновлення великої кількості інформації стали концептуально однаковими.

Вимоги до заняття, що включають дотримання певних дидактичних принципів і науково-методичних положень, які сформульовано в традиційній дидактиці, наповнюються новим змістом під час використання мультимедійних технологій.

Нині все частіше вчені почали послуговуватися терміном «візуальне мислення», зміст якого визначається так: це людська діяльність, продуктом якої є породження нових образів, створення нових візуальних форм, що мають певне змістове навантаження та забезпечують видимість значення. Інтерес до формування візуального мислення в процесі навчальної діяльності поживається саме у зв'язку з тим, що на сьогодні швидко поширюються можливості комп'ютера та поєднання різних форм презентації інформації. Саме тому одним із актуальних напрямів втілення інформаційних технологій у навчальний процес ВНЗ, у контексті вказаної проблеми, є мультимедійні презентаційні технології.

Електронні презентації, на відміну від електронних підручників, призначені для розв'язання локальних педагогічних завдань. Так, наприклад, використання електронних презентацій дає змогу значно підвищити інформативність та ефективність заняття під час пояснення навчального матеріалу, сприяє збільшенню виразності матеріалу, який викладається.

Наявність конспектів у вигляді тематичних електронних презентацій створює можливість організації самостійної роботи студентів із подібними ресурсами. Навчальний матеріал у межах електронної презентації, як правило, представлений в короткій формі, що має достатньо вагомі підстави для існування поряд із повним навчальним матеріалом. Така презентація дає якісно новий ракурс для розгляду змісту, що є достатньо ефективним як на етапі вступних занять з теми, так і на етапі узагальнення та систематизації навчального матеріалу. Як уже зазначалося в пропонуваній науковій студії вище, мультимедіа технології можуть бути надійним супутником викладача під час роботи як у межах фундаментальних, так і прикладних дисциплін. Показники предметної компетенції студентів-філологів як складника цілісного утворення (професійної мовнокомунікативної компетенції) значно підвищуються, якщо використати мультимедіа презентації на практичних заняттях із дисципліни «Шкільний курс української мови та методика її викладання» за модулем «Робота з розвитку зв'язного мовлення учнів», тема модуля «Мовленнєвознавчі поняття і шляхи їх засвоєння». Ефективною є робота з мультимедіа й у межах спецкурсу «Технологія сучасного уроку рідної мови», у межах якого студенти повинні змоделювати різні типи аспектних уроків та уроків розвитку зв'язного мовлення. Справді, навчальна мета спроектованих моделей уроків написання творів-описів реалізується більшою мірою, якщо, наприклад, під час роботи над описом приміщення використати мультимедіа й наочно представити шестикласникам дизайнерські рішення різних типів приміщень: конференц-зали, бібліотеки, комп'ютерного класу, класної кімнати тощо. Під час слайд-шоу можливі різні види завдань, що сприятимуть розвитку зв'язного мовлення. Їх можна запропонувати виконувати в усній формі. Працюючи з окремим слайдом, шестикласники вкажуть на деталі конкретного приміщення, використовуватимуть у мовленні такі слова, як *дизайнер, інтер'єр, задній план, оздоблення, вишуканий, скляні стенди, пластикові вікна, сучасні меблі, цікаве планування, інноваційні технології, архітектура* тощо. Зрозуміло, що варто спрямувати учнів на те, в якому стилі мовлення потрібно працювати: діловому чи художньому, провести попередню роботу та з'ясувати особливості вказаних стилів мовлення.

Практика роботи зі студентами переконує в тому, що у молоді виникають деякі труднощі щодо засвоєння лінгвістичних та лінгводидактичних термінів. Водночас саме вони визначають рівень предметної компетенції з фаху. Йдеться про засвоєння та цілісне розуміння таких понять, як мовленнєвознавство, текст і висловлювання, прийоми засвоєння мовленнєвознавчих понять, засоби навчання, система вправ, функції мови / мовлення тощо.

Використання мультимедіа презентацій у процесі засвоєння такої теми створює оптимальні умови для формування критеріїв мовнокомунікативної компетентності студентів-філологів: посилюється мотивація до навчання, максимально використовується потенціал візуалізації, студенти уважніше сприймають матеріал курсу, спрацьовує зорова пам'ять. При цьому слід вказати, що кольорова гама презентацій не повинна бути надто яскравою, щоб максимально уникнути перевантаження та втомлюваності студентів як від кольорового зображення, так і небажаних комп'ютерних спецефектів.

Виклад змісту матеріалу може здійснюватися у вигляді тексту, малюнків, таблиць, графіків тощо (тобто у звичайному «книжковому» вигляді, хоча в презентацію можуть бути інтегровані й елементи, що не властиві паперовим носіям, наприклад, анімація, відеовставки, звукові фрагменти). При цьому графічний виклад навчального матеріалу дає змогу передати необхідний обсяг інформації при найменшому обсязі його викладу. Інформаційне забезпечення презентації зручно організувати у вигляді гіпертекстової системи, у межах якої фрагменти тексту з елементами графіки поєднуються між собою за допомогою спеціальних гіперзв'язків у мережу. За допомогою гіперпосилань можна одержати на екрані додаткову чи роз'яснювальну інформацію, організувати багаторазове звернення до одних і тих самих інформаційних об'єктів із різних місць презентації. Незаперечним є факт, що дизайн презентацій має позитивний вплив на мотивацію тих, хто навчається, швидкість засвоєння матеріалу.

Найбільш прогресивні можливості мультимедіа полягають у використанні їх у навчальному процесі у якості інтерактивного інструменту пізнання. Дослідницький, проектний підхід у системі навчання студентів-філологів, розробка ними власних мультимедіа проектів, постійне використання мультимедіа навчального призначення за темами дисциплін дають змогу трансформувати традиційний процес навчання на розвивальний та творчий. Основною

перевагою роботи з мультимедіа проектами є висока мотивація студентів, що сприяє підвищенню якості навчання та формування показників професійної мовнокомунікативної компетентності, активізації пізнавальної діяльності студентів, розкриттю практичної вартісності того навчального матеріалу, який пропонується для засвоєння.

Отже, запровадження мультимедійних технологій у навчальний процес філологічних інститутів ВНЗ України створює передумови для інтенсифікації навчального процесу. Мультимедіа технології дають змогу на практиці використовувати психолого-педагогічні розробки, що забезпечують перехід від механічного засвоєння знань до оволодіння умінням самостійно здобувати нові знання. При цьому констатуємо, що систематичне використання мультимедіа у процесі роботи зі студентами-філологами у межах викладання фахових фундаментальних та прикладних дисциплін значно забезпечує формування показників цілісного утворення – професійної мовнокомунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / Олександра Яківна Савченко / Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 5–8.
2. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): автореф. дис. на здобуття наук. ступня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Семенов Олена Миколаївна. – К., 2006. – 41 с.
3. Дроздова І. П. Наукові засади формування українського професійного мовлення студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей: монографія / І. П. Дроздова. – Х.: ХНФМГ, 2010. – 320 с.
4. Горошкіна О.М. Методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах III-го ступеня природничо-математичного профілю: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 / Олена Миколаївна Горошкіна. – Херсон, 2005. – 425 с.